

Гуменюк В. В.,кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,

gumenyuk_vitaliy@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5292-6567>**ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ ПОЛОЖЕНЬ У СПРАВАХ ПРО
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ****Gumenyuk V.V.,**

PhD in Law,

Associate Professor of Criminal Law

National University "Odesa Law Academy",

gumenyuk_vitaliy@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5292-6567>**LAW ENFORCEMENT OF CERTAIN PROVISIONS IN CASES OF
RELEASE FROM CRIMINAL LIABILITY**

Стаття присвячена дослідженню правозастосування деяких положень у справах про звільнення від кримінальної відповідальності.

Констатується, що проблематика правозастосування досліджених положень у справах про звільнення від кримінальної відповідальності є актуальною, причому не тільки з позиції реалізації основних принципів кримінального покарання, а й з праксеологічних позицій застосування відповідних профільних положень кримінального законодавства. Встановлено, що положення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності визначаються статтями 44 – 49 Розділу IX Кримінального кодексу України.

Доведено, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 1 "Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності"). Також встановлено, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності: а) тільки у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України; б) таке звільнення від кримінальної відповідальності відбувається тільки у випадках, передбачених указаним Кодексом; в) таке звільнення здійснюються виключно судом (ст. 44 Кримінального кодексу України).

Звільнення від кримінальної відповідальності за своїм змістом характеризується наступними ознаками: а) при ньому не відбувається державний осуд особи, яка вчинила злочин (обвинувальний вирок суду не постановляється); б) до винного не застосовується покарання; в) через відсутність обвинувального

вироку особа, звільнена від кримінальної відповідальності вважається такою, що не має судимості.

Доводиться, що в загальній частині Кримінального кодексу України передбачено, зокрема, такі випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям (стаття 45); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (стаття 46); у зв'язку з передачею особи на поруки (стаття 47); у зв'язку із зміною обстановки (стаття 48); у зв'язку із закінченням строків давності (стаття 49). При цьому детальний розгляд наведених вище випадків дозволив дослідити важливі аспекти та особливості їх реалізації.

Ключові слова: правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, судові рішення Верховного Суду та Європейського суду з прав людини.

The article is devoted to the study of the application of certain provisions in cases of exemption from criminal liability.

It is stated that the issue of law enforcement of the investigated provisions in cases of exemption from criminal liability is relevant, not only from the standpoint of implementing the basic principles of criminal punishment, but also from a praxeological standpoint of application of relevant provisions of criminal law. It is established that the provisions on the release of a person from criminal liability are determined by Articles 44 - 49 of Section IX of the Criminal Code of Ukraine.

It is proved that exemption from criminal liability is a refusal of the state to apply to a person who has committed a crime, statutory restrictions on certain rights and freedoms by closing a criminal case carried out by a court in cases under the Criminal Code of Ukraine in accordance with the Criminal Procedure Code Of Ukraine (Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of December 23, 2005 № 1 "On the practice of application by the courts of Ukraine of the legislation on release of a person from criminal liability"). It is also established that a person who has committed a criminal offense is released from criminal liability: a) only in cases provided by the Criminal Code of Ukraine; b) such exemption from criminal liability occurs only in cases provided by this Code; c) such dismissal is carried out exclusively by a court (Article 44 of the Criminal Code of Ukraine).

Exemption from criminal liability is characterized by the following features: a) it does not involve state conviction of the person who committed the crime (conviction is not passed); b) no punishment is applied to the perpetrator; c) due to the absence of a conviction, a person released from criminal liability is considered to have no criminal record.

It is proved that the general part of the Criminal Code of Ukraine provides, in particular, for the following cases of release of a person from criminal liability: in connection with effective repentance (Article 45); in connection with the reconciliation of the perpetrator with the victim (Article 46); in connection with the transfer of a person on bail (Article 47); in connection with a change of circumstances (Article 48); in connection

with the expiration of the statute of limitations (Article 49). At the same time, a detailed consideration of the above cases allowed us to explore important aspects and features of their implementation.

Keywords: legal grounds and procedure for release from criminal liability, release from criminal liability in connection with effective repentance, release from criminal liability in connection with reconciliation of the perpetrator with the victim, release from criminal liability in connection with the transfer of a person to bail, release from criminal liability in connection with a change of circumstances, release from criminal liability due to the expiration of the statute of limitations, court decisions of the Supreme Court and the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Особа, яка вчинила злочин, повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності. Зазначене відповідає принципу невідворотності кримінальної відповідальності та покарання. Правовим наслідком визнання особи винною у вчиненому злочині є призначення покарання за вчинений злочин.

Разом з тим, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності або від покарання та його відбування за наявності умов та підстав, передбачених у Кримінальному кодексі України. Саме це зумовлено відповідно до інших принципів кримінального права, а саме: гуманності та економії заходів кримінальної репресії.

Отже, **метою статті** виступає дослідження правозастосування деяких положень у справах про звільнення від кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Статті 44 – 49 Розділу IX Кримінального кодексу України визначають положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності [1].

Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених указаним Кодексом, здійснюються виключно судом (стаття 44 Кримінального кодексу України).

За своїм змістом звільнення від кримінальної відповідальності характеризується наступними ознаками:

- не відбувається державний осуд особи, яка вчинила злочин (обвинувальний вирок суду не постановляється);
- до винного не застосовується покарання;
- через відсутність обвинувального вироку особа, звільнена від кримінальної відповідальності вважається такою, що не має судимості [2].

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України [3].

У загальній частині Кримінального кодексу України передбачено, зокрема, такі випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям (стаття 45); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (стаття 46); у зв'язку з передачею особи на поруки (стаття 47);

у зв'язку із зміною обстановки (стаття 48); у зв'язку із закінченням строків давності (стаття 49) [1].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям передбачено статтею 45 Кримінального кодексу України, згідно з якою особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заповідяну шкоду.

Крім того, корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до Кримінального кодексу України вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статті 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), статті 262 (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем), статті 308 (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), статті 312 (викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), статті 313 (викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням), статті 320 (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів), статті 357 (викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження), статті 410 (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем) Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статті 210 (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), статті 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації), статті 364 (зловживання владою або службовим становищем), статті 364¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статті 365² (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), статті 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), статті 368² (незаконне збагачення), статті 368³ (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-

правової форми), статті 368⁴ (підкуп особи, яка надає публічні послуги), статті 368⁵ (незаконне збагачення), статті 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), статті 369² (зловживання впливом) Кримінального кодексу України.

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям наявні рішення Європейського суду з прав людини "Case of Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary" (Application no. 17247/13), постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 травня 2018 року у справі № 754/11782/16-к та 12 березня 2019 року у справі № 760/14555/18 [4, 5, 6].

Постановою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 травня 2018 року у справі № 754/11782/16-к зазначається, що особа 25 червня 2016 року у невстановлений досудовим слідством час, перебуваючи біля станції метро у місті Києві, з метою підроблення учнівського квитка для подальшого його використання для безкоштовного проїзду у громадському транспорті, надав невстановленій досудовим слідством особі, тим самим посприяв підробці документів, свої анкетні дані, фотокартку, які невстановлена досудовим слідством особа забрала з собою.

Продовжуючи свої злочинні дії, згідно домовленості, особа року у невстановлений досудовим слідством час у невстановленому досудовим слідством місці зустрівся з невстановленою досудовим слідством особою, від якої отримав підроблений учнівський квиток, в якому була вклеєна його фотокартка, після чого передав невстановленій досудовим слідством особі у якості винагороди грошові кошти у сумі 100 гривень.

20 серпня 2016 року особа, проходячи через контрольний пункт на станції метро у місті Києві, з метою безкоштовного проїзду пред'явив контролеру підроблений учнівський квиток, видаючи підробку за справжній документ, після чого був затриманий працівниками поліції [5].

Ухвалою суду першої інстанції, яка ухвалою апеляційного суду залишена без змін, кримінальне провадження відносно особи у вчиненні кримінальних правопорушень закрито та звільнено вказану особу від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям на підставі статті 45 Кримінального кодексу України [5].

Відповідно до вимог статті 45 Кримінального кодексу України особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Вказаних вимог закону України про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального закону судом дотримано не було [5].

Так, своє рішення, з яким погодився і апеляційний суд, місцевий суд мотивував тим, що особа є особою, яка вперше вчинила злочин, вчинений злочин є злочином невеликої тяжкості, після вчинення злочину щиро покаялась, активно сприяла розкриттю злочину, діями особи шкоду та збиток не було заподіяно. Усупереч зазначеному, суд не навів в ухвалі жодних обґрунтувань того, чому він дійшов висновку про те, що особа активно сприяв розкриттю злочину [5].

Зокрема, у формулюванні обвинувачення, яке було пред'явлено особа і яке суд першої інстанції навів щодо епізоду вчинення пособництва у підробленні

документа зазначається про невстановлену досудовим розслідуванням особою. При цьому суд першої інстанції не з'ясував шляхом допиту обвинуваченого чи в інший спосіб, чи повідомив особа у ході розслідування усю відому йому інформацію щодо вказаної особи, а отже належним чином не перевінив наявність таких умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі статті 45 Кримінального кодексу України, як активне сприяння розкриттю злочину та щире каяття. За таких обставин, висновок суду першої інстанції щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі статті 45 Кримінального кодексу України є передчасним [5].

Поряд з цим, апеляційний суд, у свою чергу, переглядаючи кримінальне провадження за апеляційною скаргою прокурора, не звернув уваги на допущені судом першої інстанції порушення вимог кримінального процесуального закону та неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність і, крім того, в порушення вимог статті 419 Кримінального процесуального кодексу України, не навів у своєму рішенні належних мотивів на спростування всіх доводів прокурора [5].

Отже, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду дійшов висновку, що судові рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі статті 45 Кримінального кодексу України не можна визнати законними та обґрунтованими, у зв'язку з чим вони підлягають скасуванню з призначенням нового розгляду провадження у суді першої інстанції [5].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим передбачено статтею 46 Кримінального кодексу України, згідно з якою особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим наявний Правовий висновок Великої Палати Верховного Суду (постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17) [7, 8].

У вказаному Правовому висновку зазначається, що "право на примирення згідно зі статтею 46 Кримінального кодексу України – це особисте право потерпілого. Воно не може бути ніким присвоєне та не може бути нікому делеговане. Таке право є природним правом людини, нерозривно пов'язаним з нею, та похідним від інших прав людини, зокрема права на життя. Використання права на примирення іншими особами (в тому числі визнаними потерпілими від кримінального правопорушення у кримінально-процесуальному сенсі) є неможливим, оскільки таке право тісно пов'язане з особою, яка безпосередньо постраждала внаслідок вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Під час примирення лише сам потерпілий може виражати свою волю, а не інші особи, які є його представниками або правонаступниками".

У справі № 439/397/17 "встановлено, що обвинувачений, обіймаючи посаду лікаря-анестезіолога, перебуваючи на чергуванні анестезіолого-реанімаційного

відділення лікарні, надавав спеціалізовану медичну допомогу дитині. У результаті неналежного виконання професійних обов'язків та внаслідок недбалого ставлення, володіючи при цьому достатнім кваліфікаційним рівнем, він не використав ці знання та навички під час надання адекватної медичної допомоги, всупереч загальноприйнятій техніці катетеризації підключичних судин недбало провів медичну маніпуляцію – пункцію лівої підключичної вени ін'єкційною голкою для встановлення катетера, що спричинило тяжкі наслідки – смерть потерпілого" [7].

Велика Палата Верховного Суду вважає, що поняття "потерпілий", яке використовується у статті 46 Кримінального кодексу України, вживається у його кримінально-правовому розумінні, а не кримінально-процесуальному. Тобто потерпілий – це особа, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо заподіюється фізична, моральна та/або матеріальна шкода (або існує безпосередня загроза її заподіяння). Саме потерпілий може виразити свою волю про прощення винного, на підставі чого приймається рішення про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності згідно зі статтею 46 Кримінального кодексу України [7].

Якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення потерпілому заподіяна смерть, то ніхто інший не може висловити його волю під час вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням шкоди у вигляді смерті як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за статтею 46 Кримінального кодексу України [7].

Таким чином, смерть як припинення існування одного з правомочних суб'єктів кримінально-правових відносин з примирення винного з потерпілим у розумінні статті 46 Кримінального кодексу України унеможливує здійснення такого примирення [7].

Заподіяна кримінальним правопорушенням шкода у розумінні статті 46 Кримінального кодексу України має бути такою, що за своїм характером піддається відшкодуванню (усуненню). Позбавлення життя людини є наслідком, що має незворотний характер. Таким чином, шкода у вигляді смерті відшкодуванню або усуненню в розумінні статті 46 Кримінального кодексу України не підлягає [7].

Разом з тим, таке розуміння потерпілого у статті 46 Кримінального кодексу України не виключає застосування норми кримінального процесуального права, яка передбачає можливість визнання близьких родичів чи членів сім'ї потерпілими замість померлого (частина шоста статті 55 Кримінального процесуального кодексу України). Невизнання за потерпілим – учасником кримінального процесу права на примирення у контексті статті 46 Кримінального кодексу України не означає втрати ним права на відшкодування завданих збитків. Будь-яка шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, може і повинна бути компенсована своєчасно та в повному обсязі безвідносно до того, відбулося чи не відбулося примирення, і це може вплинути на подальші кримінально-правові наслідки при призначенні покарання та на умови його відбування, в тому числі зі звільненням від його відбування [7].

Велика Палата ВС дійшла висновку, що у випадку заподіяння кримінальним правопорушенням шкоди у вигляді смерті потерпілого звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у контексті статті 46 Кримінального кодексу України не можливе [7].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки визначено статтею 47 Кримінального кодексу України, згідно з якою

особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки наявні рішення Європейського суду з прав людини справа "Сінькова проти України" (заява № 39496/11) та постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 лютого 2018 року у справі № 161/13242/16-к [9, 10].

Вказаною постановою зазначено, що вироком Луцького міськрайонного суду Волинської області від 30 грудня 2016 року особу засуджено за частиною першою статті 286 Кримінального кодексу України до покарання у виді виправних робіт на строк 1 рік 6 місяців із відрахуванням із суми заробітку в дохід держави 10 відсотків щомісячно та без позбавлення права керувати транспортними засобами.

Згідно з вироком суду ця особа 5 серпня 2016 року приблизно о 14:20, керуючи технічно справним автомобілем марки, рухаючись по проспекту у місті зі швидкістю приблизно 50 км/год, в порушення пунктів 2.3, 12.3, 18.1 Правил дорожнього руху України не вибрав безпечної швидкості, проявив необережність та неухважність, неправильно оцінив дорожню обстановку, не вжив негайних заходів для зменшення швидкості до повної зупинки транспорту, при цьому не надав дорогу пішоходу, який здійснював перехід проїзної частини дороги по нерегульованому пішохідному переході та здійснив наїзд на останнього. У результаті цього спричинив пішоходу тілесні ушкодження, які відносяться до категорії середнього ступеня тяжкості.

Захисник засудженої особи вказав на неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність у частині відмови суду від звільнення його підзахисного від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею його на поруки [10].

Однак, відповідно до частини 1 статті 47 Кримінального кодексу України особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку [10].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки може мати місце за сукупності таких умов: особа вчинила злочин вперше; діяння належить до злочинів невеликої або середньої тяжкості; особа, яка вчинила злочин, щиро розкалася; колектив підприємства, установи чи організації звернувся з клопотанням про передачу йому на поруки такої особи; особа, яка

вчинила злочин, не заперечує проти закриття кримінальної справи за цією nereабілітуючою підставою [10].

Підставою такого звільнення є щире каяття особи, яке свідчить про її бажання спокутувати провину перед колективом підприємства, установи чи організації та виправити свою поведінку. Особу, яка не визнала себе винною у вчиненні злочину, передавати на поруки не можна [10].

Тобто з огляду на такі дискреційні повноваження суду, питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки є правом, а не обов'язком суду і є виправданим лише тоді, коли суд дійде висновку про те, що виправлення конкретної особи, яка вчинила злочин, є можливим без фактичного застосування до неї заходів кримінально-правової репресії [10].

Дискреційні повноваження суду визначено і Європейським судом з прав людини (зокрема справа "Довженко проти України" [11]), який у своїх рішеннях зазначає лише про необхідність визначення законності, обсягу, способів і меж застосування свободи оцінювання представниками судових органів, виходячи із відповідальності таких повноважень суду, принципу верховенства права, що забезпечується, зокрема, відповідним обґрунтуванням обраного рішення в процесуальному документі суду тощо [10].

Питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею особи на поруки є правом, а не обов'язком суду і є виправданим лише тоді, коли суд дійде висновку про те, що виправлення конкретної особи, яка вчинила злочин, є можливим без фактичного застосування до неї заходів кримінально-правової репресії [10].

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, окрім означеної вище постанови у справі № 161/13242/16-к, наявна постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 травня 2018 року справі № 350/1196/16-к [7].

Ухвалою суду від 14 грудня 2016 року засуджену особу звільнено від кримінальної відповідальності за частиною першою статті 286 Кримінального кодексу України у зв'язку з передачею його на поруки трудовому колективу районної лікарні, за умови, якщо він протягом року з дня передачі його на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру і не порушуватиме громадського порядку. Кримінальне провадження на підставі статті 47 Кримінального кодексу України закрито. Одночасно повідомлено трудовому колективу районної лікарні про передачу їм на поруки засудженої особи, якому роз'яснено, що у разі порушення ним умов передачі на поруки відповідно до частини другої статті 47 Кримінального кодексу України він буде притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення. Також роз'яснено трудовому колективу районній лікарні, що відповідно до частини першої статті 289 Кримінального процесуального кодексу України в разі, якщо протягом року з дня передачі засудженої особи на поруки колективу, він не виправдає довіру колективу, ухилятиметься від заходів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, загальні збори колективу можуть прийняти рішення про відмову від поручительства за взятю ними на поруки особу. Відповідне рішення направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності [7].

Як встановлено судом, особа у стані алкогольного сп'яніння, керуючи автомобілем марки, рухаючись дорогою, всупереч вимогам п. 1.3, п.п. "б" п. 2.3, п.п. "а" п. 2.9, п. 12.1 Правил дорожнього руху проявив неухажливість, відволікся від керування транспортним засобом, своєчасно не зменшив швидкості руху і поблизу опори лінії електропередач допустив виїзд автомобіля за межі проїзної частини дороги, з'їзд на ліве узбіччя, де відбулося зіткнення автомобіля з деревом, у результаті чого пасажир автомобіля, яка знаходилася на передньому пасажирському сидінні, внаслідок ударів від виступаючих частин салону автомобіля через різке зменшення швидкості руху отримала середньої тяжкості тілесні ушкодження у вигляді закритого перелому акроміального кінця правої ключиці [7].

Трудовий колектив районної лікарні на загальних зборах членів цієї організації постановив звернутися з клопотанням до суду про передачу засудженої особи на поруки. При цьому протокол зборів та клопотання трудового колективу містять усі необхідні реквізити, а їх зміст відповідає вимогам статті 47 Кримінального кодексу України [7].

У змісті клопотання членів трудового колективу про взяття засудженої особи на поруки та протоколі зборів йдеться про те, що трудовий колектив районної лікарні зобов'язується взяти під контроль і здійснювати щодо нього заходи виховного характеру, надавати йому практичну допомогу у здійсненні службових повноважень, а обвинувачений зобов'язується виправдати довіру колективу, не порушувати громадський порядок і належним чином виконувати службові обов'язки [7].

За таких обставин суд, установивши, що засуджена особа вперше вчинив злочин, який згідно зі статтею 12 Кримінального кодексу України є злочином невеликої тяжкості, щиро покаючись, мав підстави для звільнення засудженої особи від кримінальної відповідальності з передачею на поруки [7].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки передбачено статтею 48 Кримінального кодексу України, згідно з якою особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки наявна публікація від 12 березня 2021 року о 12:59 із зазначенням постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 953/21593/19 [7, 12].

Прокурор оскаржила до Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду ухвалу місцевого суду, якою особу було звільнено від кримінальної відповідальності за закінчений замах на крадіжку (частина друга статті 15, частина перша статті 185 Кримінального кодексу України) у зв'язку зі зміною обстановки (стаття 48 Кримінального кодексу України), а кримінальне провадження щодо неї закрито [7].

Касаційний суд установив, що висновки про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення у зв'язку зі зміною обстановки суд першої інстанції зробив на підставі заявленого захисником обвинуваченої – адвокатом – відповідного клопотання з урахуванням позицій учасників провадження та з дослідженням даних про особу обвинуваченої, зокрема того, що його підзахисна є молодою особою, позитивно характеризується, уперше притягується до кримінальної відповідальності, повністю визнала вину, щиро розкалася та активно сприяла розкриттю злочину [7].

Водночас місцевий суд врахував наявність обставин того, що особа змінила умови своєї життєдіяльності, які позитивно й суттєво вплинули на неї і свідчать про те, що вона не вчинить кримінально каранних діянь надалі, а вчинене нею діяння внаслідок зміни обстановки втратило суспільну небезпечність на час розгляду справи [7].

Суд апеляційної інстанції зазначив, що відповідно до обвинувального акта та обставин, установлених судом, 29 вересня 2019 року особа з корисливих мотивів, із метою особистого збагачення, вчинила закінчений замах на таємне викрадення чужого майна. При цьому станом на 29 вересня 2019 року обвинувачена була звільнена з попереднього місця роботи, що підтверджується трудовою книжкою, і зміна обстановки в конкретному випадку саме й полягає в тому, що внаслідок офіційного працевлаштування обвинувачена отримала офіційні джерела доходів. У результаті цього вона, на думку суду, перестала бути суспільно небезпечною [7].

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності передбачено статтею 49 Кримінального кодексу України, згідно з частиною першою якої особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: два роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; три роки – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років; п'ять років – у разі вчинення нетяжкого злочину, крім випадку, передбаченого у пункті 2 цієї частини; десять років – у разі вчинення тяжкого злочину; п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності наявні рішення Європейського суду з прав людини справа "Мосендз проти України" (заява № 52013/08), публікація від 27 травня 2021 року о 10:52 із зазначенням постанови (спільної окремої думки суддів) Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 328/1109/19 [13, 7, 14].

Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули зазначені у частині першій статті 49 Кримінального кодексу України диференційовані строки давності, за умови, що протягом вказаних строків особа не вчинила нового злочину, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років (перебіг давності не перерваний); особа не ухилялася від досудового слідства або суду (перебіг

давності не зупинявся); законом не встановлено заборону щодо застосування давності до вчиненого особою злочину [7].

Перебіг строків давності зупиняється, якщо особа, котра вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цьому разі перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. Одночасно факт умисного вчинення особою будь-яких дій, спрямованих на ухилення від слідства або суду, є обставиною, яка виключає благополучне закінчення строків давності, і зупиняє диференційовані строки, визначені в частині першій статті 49 Кримінального кодексу України [7].

У цьому випадку закон передбачає загальний строк давності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від слідства чи суду: 15 років – з часу вчинення злочину, 5 років – з часу вчинення кримінального проступку. За таких обставин час, який минув із дня вчинення кримінального правопорушення до дня, коли особа почала ухилятися від слідства або суду, не втрачає свого значення, а зберігається і зараховується до загального строку давності, що продовжує спливати. Крім того, до загального строку також зараховується період такого ухилення, а також проміжок часу, що пройшов із дня з'явлення особи із зізнанням або затримання до дня набрання вироком законної сили [7].

Такий висновок зробила об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, розглянувши касаційну скаргу потерпілої на ухвали місцевого та апеляційного судів у кримінальному провадженні за обвинуваченням особи у заподіянні легких тілесних ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я (частина друга статті 125 Кримінального кодексу України) [7].

Висновки. Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- проблематика правозастосування досліджених положень у справах про звільнення від кримінальної відповідальності є актуальною, причому не тільки з позиції реалізації основних принципів кримінального покарання, а й з праксеологічних позицій застосування відповідних профільних положень кримінального законодавства;

- встановлено, що положення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності визначаються статтями 44 – 49 Розділу IX Кримінального кодексу України;

- доведено, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 1 "Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності");

- встановлено, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності: а) тільки у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України; б) таке звільнення від кримінальної відповідальності відбувається тільки у випадках, передбачених указаним Кодексом;

в) таке звільнення здійснюються виключно судом (ст. 44 Кримінального кодексу України);

- звільнення від кримінальної відповідальності за своїм змістом характеризується наступними ознаками: а) при ньому не відбувається державний осуд особи, яка вчинила злочин (обвинувальний вирок суду не постановляється); б) до винного не застосовується покарання; в) через відсутність обвинувального вироку особа, звільнена від кримінальної відповідальності вважається такою, що не має судимості;

- доводиться, що в загальній частині Кримінального кодексу України передбачено, зокрема, такі випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям (стаття 45); у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (стаття 46); у зв'язку з передачею особи на поруки (стаття 47); у зв'язку із зміною обстановки (стаття 48); у зв'язку із закінченням строків давності (стаття 49);

- детальний розгляд наведених вище випадків дозволив дослідити важливі аспекти та особливості їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (Дата звернення: 20.05.2022).

2. Узагальнення Апеляційного суду міста Києва судової практики застосування законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності або від кримінального покарання від 01 вересня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0006705-13#Text>. (Дата звернення: 20.05.2022).

3. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vb001700-05>. (Дата звернення: 20.05.2022).

4. Верховний Суд, огляд рішень Європейського суду з прав людини, 2020/21. URL: <https://su.arbitr.gov.ua/userfiles/media/2020-21.pdf>. (Дата звернення: 20.05.2022).

5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 травня 2018 року у справі № 754/11782/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73903163>. (Дата звернення: 20.05.2022).

6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 березня 2019 року у справі № 760/14555/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521787>. (Дата звернення: 20.05.2022).

7. Офіційний вебсайт Судової влади України. URL: <https://court.gov.ua/press/news/653318/>. (Дата звернення: 21.05.2022).

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17 (провадження № 13-66к18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600>. (Дата звернення: 21.05.2022).

9. Рішення Європейського суду з прав людини, справа "Сінькова проти України" (заява № 39496/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text. (Дата звернення: 21.05.2022).

10. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 161/13242/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269200>. (Дата звернення: 22.05.2022).

11. Рішення Європейського суду з прав людини, справа "Довженко проти України" (Заява № 36650/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845#Text. (Дата звернення: 22.05.2022).

12. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 350/1196/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73902664>. (Дата звернення: 22.05.2022).

13. Рішення Європейського суду з прав людини справа "Мосендз проти України" (заява № 52013/08). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO00514.html. (Дата звернення: 22.05.2022).

14. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 953/21593/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94623743>. (Дата звернення: 22.05.2022).

References:

1. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny vid 05 kvitnya 2001 roku № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukrainian].

2. Uzahal'nennya Apelyatsiynoho sudu mista Kyyeva sudovoyi praktyky zastosuvannya zakonodavstva pro zvil'nennya vid kryminal'noyi vidpovidal'nosti abo vid kryminal'noho pokarannya vid 01 veresnya 2013 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0006705-13#Text>. [in Ukrainian].

3. Pro praktyku zastosuvannya sudamy Ukrayiny zakonodavstva pro zvil'nennya osoby vid kryminal'noyi vidpovidal'nosti: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 23 hrudnya 2005 roku № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vb001700-05>. [in Ukrainian].

4. Verkhovnyy Sud, ohlyad rishen' Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny, 2020/21. URL: <https://su.arbitr.gov.ua/userfiles/media/2020-21.pdf>. [in Ukrainian].

5. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 10 travnya 2018 roku u spravi № 754/11782/16-k. Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73903163>. [in Ukrainian].

6. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 12 bereznya 2019 roku u spravi № 760/14555/18. Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521787>. [in Ukrainian].

7. Ofitsiynyy veb sayt Sudovoyi vlady Ukrayiny. URL: <https://court.gov.ua/press/news/653318/>. [in Ukrainian].

8. Postanova Velykoyi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 16 sichnya 2019 roku u spravi № 439/397/17 (provadzhennya № 13-66ks18). Yedynyy derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600>. [in Ukrainian].

9. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny, sprava "Sin'kova proty Ukrayiny" (zayava № 39496/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c77#Text. [in Ukrainian].

10. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi № 161/13242/16-k. Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269200>. [in Ukrainian].

11. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny, sprava "Dovzhenko proty Ukrayiny" (Zayava № 36650/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845#Text. [in Ukrainian].

12. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi № 350/1196/16-k. Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73902664>. [in Ukrainian].

13. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny sprava "Mosendz proty Ukrayiny" (zayava № 52013/08). URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SOO00514.html. [in Ukrainian].

14. Postanova Kasatsiynoho kryminal'noho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi № 953/21593/19. Yedynny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94623743>. [in Ukrainian].